

ВІДГУК

офіційного опонента Новальської Тетяни Василівни
на дисертацію Зуба Володимира Михайловича «Нормативно-правове та
методичне забезпечення охорони праці у бібліотеках України (XX–
початок 10-х років ХХІ ст.): історія, стан та перспективи розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Дисертація Зуба В. М. присвячена актуальним питанням історії становлення та сучасному стану нормативно-правового та методичного забезпечення охорони праці у бібліотеках України, що зумовлено необхідністю пошуку шляхів адаптації нормативно-правового та методичного забезпечення охорони праці в бібліотеках України до умов бібліотечного середовища, що змінюється та розвивається завдяки впровадженню новітніх технологій; реальною необхідністю побудови чіткої ієрархічної структури відповідних норм аналізуємих документів; спеціалізацією складу документів різного рівня, пов'язуючи їх із бібліотечною специфікою; відсутністю узагальнюючих праць з даної проблематики.

Робота Зуба В. М. є важливою з погляду дослідження історичних традицій у галузі бібліотекознавства. Вивчаючи історію, аналізуючи сучасний стан нормативно-правового та методичного забезпечення охорони праці у бібліотеках можна спостерігати зміни які відбуваються в діяльності бібліотечних працівників, умовах їх праці в різні історичні періоди.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках загальних наукових тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) (2008–2013), які є відомчими темами НАН України: «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки» (державний реєстраційний номер 0108U000074) та «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки» (державний реєстраційний номер 0110U 006904).

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості наукових положень висновків і результатів дисертації В.М.Зуба забезпечує широка джерельна база дослідження та методологічно правильне застосування комплексу наукових підходів і методів: системного, структурного, історичного, функціонального, порівняльного, історіографічного тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що – вперше комплексно проаналізовано наукові праці з різних питань охорони праці у бібліотечній галузі, з'ясовано внесок вітчизняних та зарубіжних бібліотекознавців у дослідженні означеного напрямку; запропоновано основні етапи становлення, розкрито особливості розвитку документних ресурсів з питань охорони праці загалом та у бібліотечній галузі у ХХ – поч. ХХІ ст. зокрема; доведено важливість документного забезпечення належних умов праці у різних сегментах бібліотечного середовища як при обслуговуванні та експлуатації обладнання, приміщень, будівель, так і при збиранні, формуванні, зберіганні бібліотечних фондів, при організації їх використання; здійснено аналіз чинної нормативної бази з охорони праці, розкрито її зміст, типово-видовий склад та відповідність специфіці праці різнопрофільних бібліотечних фахівців, архівних та інженерно-технічних працівників; розкрито специфіку локальної (рівня окремої бібліотеки) нормативно-інструктивної, методичної бази, а також діяльність служб охорони праці з упровадження чинної документації, яка забезпечує безпечну діяльність співробітників книгозбірень України, виокремлено її позитивні аспекти, вказано на недоліки; обґрунтовано засади і напрями подальшого удосконалення нормативно-правового та методичного документного забезпечення охорони праці в бібліотеках.

Виконана робота має як **теоретичне, так і практичне значення**. Наукові висновки і результати дослідження розкривають історію розвитку нормативно-правового та методичного забезпечення охорони праці в бібліотеках, що може бути використано під час подальших досліджень історії бібліотечної справи в Україні. Вони слугуватимуть інкорпорації масиву документів з питань охорони праці у бібліотечній галузі, сприятимуть удосконаленню охорони праці у

бібліотечних установах. Напрацювання можуть бути поширені на архівну, музейну та інші галузі культури, що мають справу із документальними фондами. Дисертантом підготовлено зведені інформаційно-методичні ресурси з питань безпеки та умов праці бібліотечного персоналу для організацій і установ НАН України.

Результати дисертаційного дослідження та рекомендації були використані в НБУВ під час створення єдиної Служби охорони праці та пожежної безпеки (2011), а також у системній роботі з організації охорони праці в НБУВ, зокрема при розробленні інструкцій з охорони праці для працівників, задіяних у різних сегментах бібліотечної діяльності. Узагальнення, висновки та пропозиції можуть використовуватися як у подальших дослідженнях цього питання, так і у правотворчій діяльності, під час розроблення нового Трудового кодексу України, внесення змін і доповнень до законів України та низки підзаконних актів, стандартів.

Зуб В.М. чітко та коректно визначив об'єкт і предмет дослідження. Основні положення та висновки спираються на дослідження й аналіз наукової джерельної бази, яка включає в себе наукові праці дослідників різних сфер діяльності. Всього дисертантом опрацьовано 297 літературних джерел, серед яких є ресурси і видання іноземними мовами. Це дозволило пошукувачу визначити науковий апарат дослідження, логічно побудувати структуру роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертаційної роботи 224 сторінки, з яких основний текст становить 184 сторінки, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень кандидатського рівня.

У вступі обгрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження та публікації автора.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологічний інструментарій дослідження» визначено три хронологічні етапи у формуванні

та розвитку документних ресурсів з питань охорони праці у бібліотечній галузі. Перший етап 20-ті – 30-ті роки ХХ ст. автор пов'язує з дослідженням та розробкою нормативно-правових документів, активним обговоренням умов праці бібліотекарів на фахових форумах та в пресі. В.М. Зуб проаналізував праці перших дослідників проблеми Я.Кіпермена, Л.Скородумова, В.Давидович, М.Лебединського, О.Гайворовського та ін. Другим етапом автор визначає 70-ті – 80-ті роки ХХ ст. коли після значної перерви поновлюється увага науковців та практиків до проблем нормативно-правового забезпечення охорони праці у бібліотеках. Здобувач розкриває праці радянських бібліотекознавців Е.Купцової, В.Терьошина, О.Хабіб, А.Чачко та ін. Третій етап автор пов'язує з роками незалежності України, розробкою вітчизняної законодавчої бази. В.М.Зуб глибоко та всебічно проаналізував праці вчених, зокрема Т. Петрусенко, О.Макеєва, В.Жукової та ін.

У межах першого розділу дисертантом ґрунтовно розкрито методологічні підходи та методи , на які він опирався в процесі дослідження проблеми.

У другому розділі «Документні ресурси з питань охорони праці у бібліотеках України: історія формування, зміст, типово-видовий склад» здобувач аргументовано аналізує історію становлення та розвитку нормативно-правових та методичних документів з охорони праці як загалом, так і у бібліотечній галузі зокрема; розкриває законодавчу базу України - як визначальну складову системи документації з питань охорони праці в бібліотечній галузі; наводить підзаконні акти з питань формування безпечного виробничого середовища бібліотек. На прикладі документів з питань охорони праці Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського Зуб В.М. детально аналізує один із важливих структурних рівнів документації – локальний документний ресурс, розрахований на конкретну бібліотечну установу, її трудовий колектив, структурні підрозділи, доводить значимість і важливість цих документів.

У третьому розділі «Подальше удосконалення нормативно-правового та методичного забезпечення охорони праці у бібліотечній галузі» розкрито

діяльність та документне забезпечення охорони праці в провідних країн світу, де ці питання є невід'ємною складовою соціальної політики держави. Аналізуючи досвід таких країн як США, Великобританія, Німеччина, Фінляндія, Австрія а також країн ближнього зарубіжжя автор робить висновок, що в зарубіжних країнах усі чинні нормативні документи передбачають справедливий розподіл відповідальності роботодавця і працівника за порушення правил техніки безпеки. На відміну від українських, зарубіжні документи орієнтовані на питання попередження виникнення нещасних випадків виробничого характеру та профілактику професійних захворювань, а не відшкодування їх наслідків.

Захист бібліотечних працівників від конкретних небезпек вирішується тут за допомогою розробки та запровадження цілої низки сучасних санітарно-технічних, гігієнічних норм і стандартів, системи страхування життя та здоров'я кожного співробітника бібліотеки (с. 156).

На думку автора, удосконалення нормативно-правових актів стосується усіх складових документного ресурсу. Орієнтуючись на зарубіжний досвід нормативні інновації повинні передбачати більш удосконалені правові, економічні, організаційні механізми державного соціального страхування бібліотекарів від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності.

Автор доводить необхідність оновлення «Кодексу законів про працю України» та Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» цілою низкою норм. (с. 158–160). Слушною є думка автора про створення нормативних документів щодо гарантування інформаційно-психологічної безпеки як бібліотекарів, так і читачів. Цілком можна погодитись з автором про необхідність створення зведеного загальнодержавного електронного ресурсу документації, що регулює охорону праці в бібліотеках та архівах України.

Кожен з розділів дисертації завершується висновками, де об'єктивно підсумовуються отримані автором результати. Загальні «Висновки», науково

достовірні, представляють вагомі відповіді на поставлені дисертантом завдання.

Автореферат дисертації відповідає її змісту, а публікації, представлені у фахових виданнях, відбивають основні положення проведеного дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Володимира Михайловича Зуба, необхідно виокремити його суперечливі моменти і недоліки:

1. Потребують пояснення хронологічні межі дисертаційної роботи, зокрема, необхідно обґрунтування нижню межу дослідження.

2. Не можу погодитись із запропонованою автором періодизацією становлення та розвитку документного ресурсу з питань охорони праці у бібліотечній галузі. Поза межами дослідження залишився етап 40 – 60-их років ХХ ст., водночас в тексті дисертації В.М. Зуб стверджує, що починаючи «з середини 50-х років влада продукує важливі документи, спрямовані на покращення умов праці, усунення причин виробничого травматизму...» (с. 51) посилається на окремі публікації, постанови цих років (с. 52). В списку літератури подано праці Ф. Артем'єва, М. Красіна, О. Вейнберга, Я. Кисельова та інші, які активно досліджували проблему охорони праці в означені роки.

3. У списку літератури автор подає перелік архівних документів (поз. 5, 6, 7, 8, 9). По-перше, їх опис не містить назви документа, а лише посилання на архів; по-друге архівні документи є джерельною базою дослідження, проте, автор не зазначає їх як одну із складових джерельної бази дисертаційного дослідження.

4. Історичні екскурси по темі дисертації заходять за хронологічні межі дослідження, особливо це прослідковується в підрозділі «Історія становлення та розвитку документних ресурсів з охорони праці (ХХ – початок 10-х років ХХІ ст.)» другого розділу (с. 45–46, 48).

5. У дисертації доцільно було б у спеціальному підрозділі спеціально проаналізувати специфіку праці бібліотечного працівника та її відмінність від

виробничої сфери. У тексті ця інформація розкидана практично по різних розділах.

Проте, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку виконаного дослідження в цілому і не спростовують отримані результати.

За обсягом виконаної роботи, рівнем порушених проблем, актуальністю та спрямованістю дисертація В. М. Зуба «Нормативно-правове та методичне забезпечення охорони праці у бібліотеках України (XX – початок 10-х років ХХІ ст.): історія, стан та перспективи розвитку» є цілісним, завершеним і самостійним дослідженням, за науковим рівнем відповідає п.9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Зуб Володимир Михайлович, заслуговує присвоєння йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент:
доктор історичних наук, професор
кафедри книгознавства і бібліотекознавства
Київського національного університету
культури і мистецтв

Т. В. Новальська

Т. В. Новальська
засвідчую
підписом
Новальська А. С.

